

tem ratione est per se amabilis, nam finis ultimus, ut sic, non amatur propter alium. Propter hoc ergo divus Thomas 2. 2, quæst. 23, artic. 4, dicit speciale objectum charitatis esse bonum divinum, ut est beatitudinis objectum; atque adeo, ut est objectum beatitudinis naturalis, erit objectum amoris naturalis; ut vero est objectum supernaturalis beatitudinis, erit objectum charitatis infusæ.

5. *Ultima resolutio seu conclusio.*—*Probatur primo.*—Dico ultimo, formale objectum charitatis esse summam Dei bonitatem, quæ est quoddam bonum, ita excedens humanæ naturæ ordinem, ut nullam habeat cum tali natura connexionem vel communicationem, sed ut est prorsus alterius ordinis. Unde amoris naturalis objectum erit Deus, ut est summum quoddam bonum naturæ accommodatum, et habens cum illa necessariam connexionem et communicationem. Hanc conclusionem probō, primo ex distinctione illorum amorum; distinguuntur enim tanquam amor accommodatus naturæ, et excedens naturam; ergo, objecta formalia eorum eadem ratione distinguuntur.

6. *Probatur secundo.*—*Prima consideratio.*—*Secunda consideratio.*—*Tertia consideratio.*—*Quarta consideratio.*—Secundo id variis considerationibus de Deo declaratur. Nam, licet quicquid est in Deo superet omnem naturam creatam, et, ut sic, possit dici supernaturalis¹, tamen Deus sub quadam ratione habet necessariam connexionem cum natura hominis sub ratione proportionati principii et finis, et hoc modo dicitur bonum naturale, seu accommodatum naturæ; tamen ultra hoc est in Deo infinita quædam bonitas et perfectio, quæ cum natura hominis, ut sic, nullam habet connexionem; quia, ut sic, nihil communicat illi naturæ, neque est principium ejus, et hoc modo Deus est bonum superans omnem naturam. Præterea ex hac differentia oritur alia; nam, licet benevolentia amor non tendat in objectum, ut bonum amantis (alioquin jam non esset benevolentia, sed concupiscentia), requirit tamen conjunctionem aliquam inter amatum et amantem; verbi gratia, licet ita amem patrem vel amicum, ut velim illis bonum propter se, tamen hic amor non esset, nisi illos apprehenderem ut unum mecum, et mihi conjunctos, ut dicit Aristoteles, 8 Ethicor., capite secundo: *Amabile bonum, unicuique*

¹ Legatur auctor, l. 4 de Grat., a c. 29, et l. 2, c. 14.

autem proprium. Hinc igitur fit ut, quando communicatio et unio est diversi ordinis, etiam ratio diligibilis et boni, quæ in objecto apparet, distincti sit ordinis; Deus igitur aliam conjunctionem et communicationem habet cum natura, ut tantum dat illi esse naturale; aliam vero, ut dat illi esse supernaturale, et propriam participationem suæ beatitudinis. Secundum has ergo diversas rationes, habet diversam rationem objecti. Unde etiam fit ut sub una ametur proprie ut amicus, quia communicatio supernaturalis adeo perfecta est, ut ad hoc sufficiat; sub alia vero minime. Hinc fit ulterius, objectum benevolentia, quamvis propter se ametur, ita tamen amari, ut simul appetatur conjunctio et unio cum tali objecto hoc enim requiritur ad perfectionem amicitia. Rursus Deus, ut bonum naturæ accommodatum, est bonum comparabile per naturalia media, ut tota illa perfectio naturalis existimatur. Deus vero, ut bonum excedens naturam, offertur ut obtinendus per media supernaturalia, et ipsamet consecutio illius est omnino supernaturalis, et ideo illud objectum, sub hac ratione boni, est non solum summum bonum, sed etiam bonum excedens totam naturam et ejus vires. Postremo Deus non solum dictis modis, sed etiam alia ratione habet objecti rationem et boni supernaturalis diligibilis; nempe quando per supernaturalem regulam ita proponitur amandus¹; sicut enim in virtutibus moralibus infusus, eadem materia, quæ alias naturalis est, per conformitatem ad supernaturalem regulam inducit rationem formalem objecti et motivi supernaturalis, ita etiam similis bonitas et honestas potest reperiri in hoc objecto charitatis, et hoc modo Deus, non solum secundum ea attributa quæ per se excedunt omnem facultatem naturæ, sed etiam ipsamet bonitas Dei, quæ alias naturaliter potest amari, quatenus regulata regula supernaturali pertinet ad objectum charitatis infusæ².

SECTIO III.

Qua ratione proximus ex charitate ametur, atque adeo an sola bonitas increata sit adæquatum objectum charitatis.

1. *Prima conclusio.*—*De particula propter,*

¹ Vide auctorem, l. 4 de Grat., c. 16, n. 10 et 11.

² De amore Dei intuitu mercedis, vide l. 12 de Grat., c. 12.

infra, disp. 2, initio.—Dico primo: ipsa bonitas increata, quæ in Deo est, est sufficiens ratio ut propter eam proxime et immediate diligatur proximus. Et licet particula *propter*, varia significet, tamen in proposito significat proximam rationem formalem, et motivum; nam sola bonitas, quæ in Deo est, sufficienter movet ad amandum proximum, non considerata intrinseca bonitate proximi; sicut enim excellentia, quæ est in Christo, est sufficiens causa venerandi imaginem ejus, ita quamvis nulla supernaturalis bonitas sit in proximo, imo summa malitia, charitas in bonitate Dei invenit sufficientem rationem amandi illum.

2. *Objectio.*—*Responsio.*—Dices: bonitas, quæ in Deo est, non facit bonum proximum; quomodo ergo potest esse ratio diligendi illum, cum nihil diligatur, nisi bonum? Respondetur Deum tunc esse rationem diligendi, ad eum modum quo finis est ratio diligendi media. Non quod proximus ametur isto modo ex charitate, ut medium ad consequendum Deum; sed in seipso amatur, ut ipse consequitur Deum; solum ergo tenet proportio in hoc, quod utrobique ratio diligendi est extrinseca, et ut sit amabilis, non propter bonitatem intrinsecam, sed propter habitudinem; tamen hæc habitudo in exemplo posito pertinet ad causam finalem, extrinsecus applicatam per quamdam habitudinem: sunt enim isto modo proximi amabiles propter Dei bonitatem, quatenus sunt capaces istius bonitatis. Dices: ergo hoc modo non diligitur proximus ut amicus; nam si ita diligerem servum amici propter amicum, non amarem illum ut amicum. Sed negatur consequentia; nam licet non diligatur proximus ut principalis amicus, diligitur tamen ut secundarius, et capax eorumdem bonorum.

3. *Secunda conclusio.*—Dico secundo: proximus, qui intrinsece justus est justitia creata et supernaturali sibi inhærente, est etiam objectum amabile supernaturali dilectione, cujus objecti proxima ratio non est bonitas Dei increata, sed creata, quæ inhæret proximo. Probatur: nam hoc objectum ratione hujus bonitatis est amabile; rursus illa proxima ratio amandi est supernaturalis; ergo amor ille proportionatus est etiam supernaturalis. Secundo, proximus, secundum naturæ ordinem, est amabilis non solum immediate propter Deum, sed etiam immediate propter virtutes morales intrinsecas, aut propter aliam perfectionem naturalem illi inhærentem; ergo simili modo est amabilis in ordine gratiæ.

4. *Tertia conclusio.*—Dico tertio: proximus etiam ratione bonitatis naturalis ei intrinsecæ, modo reguletur per supernaturalem regulam, est etiam objectum amabile amore supernaturali. Probatur ex dictis in fine præcedentis sectionis. Item argumentum proportionale sumptum ex virtutibus infusis hic etiam procedit, et ratio communis est, quia, licet res quæ diligitur naturalis sit, tamen diligitur sub motivo et honestate supernaturali, a quo motivo sumit actus suam naturam.

5. *Objectio prima.*—*Secunda.*—*Responsio probabilis.*—Dices: sequitur ergo proximam rationem amandi in charitate, non esse solam bonitatem Dei increatam; consequens autem falsum est; primo, quia de ratione virtutis Theologicæ est, ut adæquatum objectum formale ejus sit increatum. Unde in aliis duabus virtutibus, quæ minus perfectæ sunt, ita reperitur. Secundo, quia unius virtutis una debet esse ratio formalis adæquata; sed bonitas creata et increata, cum plusquam genere differant, non possunt in unam simplicem rationem objecti formalem convenire. Hæc vero non tam improbant conclusiones positas, quam ex eis inferunt, amorem, de quo prima et secunda conclusio loquitur, non pertinere ad unam et eandem virtutem, et primum amorem esse charitatis, non alium; quod non improbabiler posset defendi et explicari variis exemplis. Primo, in amore naturali Dei et proximi, certum videtur, si ametur Deus propter se, et proximus etiam propter suam virtutem, illos amores pertinere ad diversas virtutes, quamvis illamet eadem virtute, qua amatur Deus propter se, possit etiam amari proximus propter Deum. Deinde potest honorari creatura vel propter intrinsecam excellentiam creatam, ut Beata Virgo; vel proxime et immediate propter excellentiam increatam, ad quam continet habitudinem; qui tamen actus pertinent ad diversas virtutes patriæ et dulciæ. Tertio, medium diligi potest vel propter intrinsecam bonitatem, verbi gratia, temperantiæ, vel propter extrinsecam bonitatem finis, verbi gratia, poenitentia, et actus illi pertinent ad diversas virtutes. Quarto, assensus conclusionis et principii pertinent ad diversos habitus, solum quia in conclusione est veritas intrinseca distincta a veritate principii, ut ad hoc propositum Cajetanus notavit, secunda secundæ, quæst. 47, art. 6, et 54, art. 4.

6. *Tandem explicatur.*—*Observatio circa prædictam responsionem probabilem.*—Deni-

que potest hoc explicari: nam præter omnem virtutem qua homo diligit Deum, et cætera proxime et immediate propter Deum, assignantur virtutes morales, quibus recte ordinatur circa singula honesta bona, et inter eas datur una quæ est moralis et humana amicitia; sic in ordine supernaturali alia est virtus, qua ad Deum amandum dirigimur, et ad alia propter ipsum immediate, et illa est charitas, cujus adæquatum objectum formale erit bonitas increata; alia vero erit virtus, quæ sit amicitia humana moralis et infusa, qua diligatur proximus supernaturaliter propter suam bonitatem intrinsecam; omni enim morali virtuti acquisitæ debet respondere alia virtus moralis infusa¹. Confirmatur, nam velle proximo bonum immediate propter ejus bonitatem, ejusdem rationis videtur ac velle mihi bonum propter bonitatem meam; sed hic actus non est charitatis Theologicæ, etsi alias sit bonus et supernaturalis; ergo neque ille. Et hæc omnia procedunt comparando motiva diligendi posita in secunda et tertia conclusione, cum motivo posito in prima. Comparando tamen hæc duo ultima inter se, non procedunt omnia quæ diximus, quia utrumque motivum est creatum et intrinsecum proximo, et potius materialiter quam formaliter differunt; sicut patet a simili in Deo ipso; nam eadem charitas amat bonum naturale et supernaturale Dei, si utrumque eadem supernaturali regula proponatur. Idem patet in aliis moralibus virtutibus; eadem enim virtus religionis infusæ colit Deum cultu simpliciter et supernaturali, ut fidei et spei, et cultu quocumque, et actione naturali, supernaturaliter tamen regulata. Tandem ratio est, quia amare ipsum naturale bonum proximi, ideo est consentaneum regulæ supernaturali, quia naturalia sunt quasi fundamentum gratiæ, et ipsius esse supernaturalis; ergo in illo amore eadem invenitur formalis ratio dilectionis supernaturalis.

7. *Verior opinio, seu responsio, pro qua vide lib. 3 de Habitu relig., c. 5, a n. 8.* — Opinio hæc non est improbabilis, ut dixi; tamen verius est omnem modum dilectionis proximi ad unam virtutem charitatis pertinere; quia in sacra Scriptura et Patribus inauditus est alius amor infusus Dei et proximi, ut sumi potest ex 1 epistola Joannis; et Augustinus, 8 de Trinitate, cap. 8, et sermon. 13 de Tem-

¹ De hoc legi potest l. 6 de Grat., c. 9, et 14, a n. 46.

pore, expresse dicit, quando diligitur proximus quia spiritualiter regeneratus est, ex charitate diligi; idem tradit divus Thomas secunda secundæ, quæst. 23, articulo quinto, ad primum, et quæstion. 81, articulo 4, ad 3.

8. *Quarta conclusio.* — Dico ergo quarto: objectum formale adæquatum charitatis est bonitas Dei increata, omnem excedens naturam, vel per se, vel per participationem ejusdem ordinis, seu quæ honestatem illius ordinis induat. Hæc conclusio patet ex dictis; nam cum charitas his omnibus modis diligat proximum, et alias sit una, oportet ut hi modi diligendi conveniant in aliqua una ratione formali objecti, quoniam hæc in omni virtute debet esse una; non conveniunt autem nisi dicto modo. Secundo, quia omnes homines existentes in gratia, ut sic, sunt quodammodo Dei; ergo conveniunt aliquo modo in eadem ratione formali objecti, sub qua idem habitus inclinatur. Confirmatur. Nam certum est omnes angelos et homines habere eandem rationem formalem objecti diligibilis; ergo et eandem cum Deo, dicente Augustino, 8 de Trinit., c. 8: *Qui proximum diligit, consequens est ut ipsam etiam dilectionem diligat*, cui etiam concinit tractat. 9 in 1 epist. Joan., aliquanto ante finem. Tertio, quia quod est tale per participationem ejusdem ordinis, reducit ad id quod est tale per essentiam; tota autem bonitas supernaturalis est quædam participatio divinæ bonitatis.

9. *Ad primam objectionem contrariam, in num. 5. — Declaratur a simili de spe, et de fide. — Accommodatius simile est lumen gloriæ.* — Ex quo solvitur prima ratio in contrarium, facta in num. 5, nam de ratione virtutis Theologicæ est ut ratio formalis ejus objecti sit increata, vel simpliciter, vel secundum quamdam reductionem, in quantum participatio ejusdem ordinis ad suam originem revocatur; quod aliter dici potest, quod ratio increata debet esse adæquata vel in recto, vel in obliquo, sicut de objecto materiali dicebamus: et patet a simili in spe, quia non solum desideramus beatitudinem objectivam, ut est bonum increatum, sed etiam alia bona, neque solum in Deo speramus, sed etiam in iis qui gratiam et virtutem Dei participant. In fide etiam quodammodo reperitur idem, quia credimus Deo, et iis qui spiritu Dei loquuntur: quodammodo vero non est idem; nam revera ratio formalis fidei est sola veritas Dei, alia sunt instrumenta; et rationem diffe-

rentiæ colligo ex D. Thoma, quæst. 26, art. 1, ad 2, quia charitas tendit in res prout sunt in se, fides vero non, sed ut extrinseca auctoritate affirmantur, quæ auctoritas æque cadit in omnia revelata; bonitas autem, quam amat charitas, non æque invenitur in omnibus quæ ex charitate diligibilia sunt: esset autem simile in lumine gloriæ, quod est perfectissima virtus Theologica, cujus tamen adæquatum objectum non est veritas increata præcise, sed etiam multa creata supernaturalia, imprimis ipsummet lumen gloriæ, quod seipso præcise videri potest; deinde etiam ipsa visio beata; denique gratia, et alia entia supernaturalia in substantia, quia probabile est hæc illo lumine in se videri; idem ergo erit proportionaliter in charitate. Unde sumitur efficax ratio, nam charitas, quæ amat charitatem Dei, etiam bonitatem amat, quæ in ipsa est; ergo amat illam ubicumque est, atque adeo in omni proximo; ergo amat fundamentum, et radicem ejus, et omnes fructus.

10. *Ad secundam objectionem in eod. n. 5. — Ad exempla ibid. subjuncta.* — Hinc patet solutio ad secundum: nam imprimis non oportet formalem rationem objecti esse unam numero vel specie in esse reali, sed sufficit si sit una per convenientiam analogam, præcipue in eodem gradu rei, et cum ordine ad eandem beatitudinem. Vel secundo satis est rationem formalem, quæ una est et simplex, esse adæquatam in recto vel in obliquo. Ad primum exemplum, dicito non esse simile de ordine naturæ, et gratiæ, quia homo, secundum naturale esse et virtutes acquisitas, non constituitur in eodem ordine et gradu rerum cum Deo, neque est particeps ejusdem bonitatis, in qua communicatione fundatur una amicitia supernaturalis inter Deum, et creaturas elevatas ad illam beatitudinem; et propterea hæc una virtus conjungit inter se illas creaturas amicitia supernaturali, et cum Deo. Et ferè eodem modo solvitur illud de assensu principii et conclusionis; pertinent enim ad diversos habitus; nam ex modo procedendi quasi genere differunt. Item illud de medio et fine facile solvitur; tunc enim intercedit diversitas, quando bonitas propria medii non habet aliquam convenientiam formalem cum bonitate finis; nam si hoc modo conveniant, etiam possunt ad eandem virtutem pertinere. Difficilius argumentum est illud de religione; sed jam solutum est in materia de Incarnat., quæst. 25, de Adoratione (disp. 52, sect. 3, in fine).

11. *Ad allata in num. 6.* — Ex quibus tan-

dem habetur, humanæ amicitia, quæ virtus est acquisita, respondere quidem amicitiam infusam, sed eam non esse a charitate distinctam; neque est simile de virtutibus aliis moralibus, quia aliæ, quamvis supernaturaliter regulentur, retinent honestatem formalem distinctam ab honestate charitatis; objectum autem amicitia humanæ, elevatum ad regulam supernaturalem, habet ordinem ad eandem communicationem supernaturalem, et participationem ejusdem bonitatis, et ideo convenit in honestate et ratione virtutis cum charitate.

SECTIO IV.

Utrum sit aliquis ordo inter res quæ charitati objiciuntur.

1. *Notatio pro resolutione.* — *Tripliciter res potest esse amabilior: objective, appetitive, vel intensive.* — Ordo hic dupliciter spectari potest, vel ut cadit in præceptum, vel ut ad ipsam naturam charitatis explicandam pertinet; de priori dicemus disputat. 9, agentes de præcepto charitatis; modo solum de secundo, quod etiam necessarium est ad fundandam postea obligationem. Hic autem ordo in eo consistit, ex parte objecti, ut una res diligibilis sit altera ex parte charitatis. Hoc autem tripliciter accidere potest: primo, *objective*, ut quando alicui majora bona diligenda sunt. Secundo, *appetitive*, ut quando aliquid ita diligitur, ut plus aliis æstimetur; ita ut, si oporteret, potius alia quis relinqueret, quam illud quod magis diligit. Tertio, *intensive*, quando majori conatu voluntas fertur, ita ut entitas amoris habeat plures gradus intensionis. Primus modus facile distinguitur a secundo et tertio; nam peccator objective magis amat Deum quam se; appetitive autem et intensive, magis se quam Deum.

2. *Pet. Soto notationem prædictam ex parte rejicit.* — *Primo, auctoritate negativa.* — *Secundo, ratione.* — De secundo et tertio modo est aliqua dissensio. Nam Petrus Soto, lectione decima quinta, de Institutione Sacerdot., acriter impugnat illam distinctionem, quam vocat novam, quia neque Scriptura, neque Patres, neque Theologi ea usi sunt; et præcipue D. Thomas, in tota hac quæstione, tantum distinguit illos duos modos diligendi, *objective* et *intensive*. Ratio est, nam tunc magis appetitive aliquid diligitur, quando voluntas illi magis adhæret; potentia vero non magis ad-

hæret, nisi quia magis conatur, et intensiorem actum circa illud habet.

3. *Sustinetur tamen tota notatio.* — Cæterum, certum est hos duos modos esse distinctos, non solum comparando amores varios, sed etiam intra ipsum amorem charitatis, ut constabit in fine sectionis. Nunc solum est advertendum duo objecta posse esse amabilia, propter causas omnino ejusdem rationis, atque adeo actibus omnino similibus, et in talibus, non possunt separari major appetitatio, et major intensio, ut ratio facta probat. Interdum vero rationes amandi objecta sunt diversæ, et amores distinguuntur etiam, vel omnino specie, vel certe aliquo gradu dignitatis, et in his facile intelligi potest major appetitatio cum minori intensio; quia fieri potest ut voluntas, per actum natura sua digniorem, quamvis alias minus intensum, firmiter conjungatur objecto, quam per actum minus dignum intensiorem, ut plane constat in actibus intellectus; magis enim adhæret intellectus per iudicium scientiæ, etiam remissum, quam per iudicium opinionis, etiam intensissimum; sicut enim in intellectu, præter intensiorem, dantur aliæ conditiones quæ referuntur ad hanc firmitatem, scilicet, certitudo et claritas, ita in voluntate suo modo circa amorem finis vel medii.

4. *Ad rationem Soti in num. 2.* — *Ad auctoritatem ibid.* — Atque ita facile solvitur ratio opposita. Neque refert has voces non reperiri in antiquioribus; satis enim est reperiri, quod neque ipse Soto negare potest; fatetur enim, licet sacra Scriptura dicat Deum diligendum esse ex toto corde, non tamen teneri ad diligendum tota intensio, cum tamen teneamur diligere tota et summa appetitione. Divus Thomas autem obscure loquitur, et nomine intensiorem large utitur, prout significat quamcumque conditionem amoris, ratione cujus voluntas magis adhæret objecto; quæ tamen conditio interdum esse potest gradualis intensio, de qua loquitur divus Thomas, articulo septimo, undecimo et duodecimo, interdum vero potest aliunde provenire, ut loquitur articulo decimo tertio. Itaque consideranda erit materia de qua loquitur, et ita erit explicandus.

5. *Amor appetitativus quomodo dignoscatur.* — Et ex his intelligitur quomodo cognosci possit, quando voluntas magis amat aliquid appetitive: quia enim nos non cognoscimus conditiones ipsorum actuum, difficile id discernimus; tamen, quando mens

facit expressam comparationem, res est facilis, ut ad Romanos 8: *Quis nos separabit?* Quando vero non fit ita expresse, illud magis appetitive amatur, propter quod aliud omittitur, quod solum habet locum quando objecta repugnant; si vero possit esse simul utriusque amor, non satis cognoscitur, nisi ex aliquo effectu, etsi ex qualitate objectorum et amoris sumi possit aliqua conjectura.

6. *Prima conclusio.* — *Ejus ratio.* — His positus, dico primo: inter objecta charitatis necesse est esse aliquem ordinem. Est divi Thomæ, secunda secundæ, quæstione vigesima-sexta, articulo primo, et omnium Theologorum apud ipsum, vel apud Magistrum, in quarto, distinctione 27 et 29. Ratio est, quia multa obijciuntur charitati, quæ non sunt æqualia inter se; ergo necesse est ut habeant inter se ordinem; in hoc autem ordine Deus, etiam homo, ut disput. 9, in fine, tangetur, obtinet primum locum, qui et maxime diligibilis est, et ad quem charitas maxime inclinatur; tum quia inclinatio ad ultimum finem est maxima; tum quia, quod est summe bonum, maxime est per se diligibile.

7. *Secunda conclusio.* — Dico secundo: non solum inter objectum primum et secundarium charitatis, sed etiam inter objecta secundaria est ordo constituendus; et patet primo exemplo, nam charitas magis fertur in amorem beatissimæ Virginis Mariæ, quam inferioris Sancti. Ratio est, quia hæc objecta secundaria non æque participant rationem diligibilis ex charitate, neque æque sunt conjuncta cum primario objecto.

8. *Tertia conclusio probatur tripliciter.* — Dico tertio: charitas post Deum maxime inclinatur ad ipsum diligentem. Ratio est, quia res omnes post inclinationem ad Deum naturale bonum, maxime inclinatur ad proprium; ergo charitas post Deum maxime inclinatur ad dilectionem sui; ergo ad dilectionem ejus in quo est, quia non potest ipsa aliter se diligere, cum totum esse charitatis sit in ordine ad subjectum. Rursus effectus formalis charitatis est inclinare hominem, in quo est, ad Dei dilectionem, et conjungere hominem Deo; ergo in primaria inclinatione charitatis includitur quodammodo ordo ad ipsum diligentem. Et suadetur a posteriori; nam charitas potius fugit peccatum proprium, quam quæcumque aliena.

9. *Quarta conclusio.* — Dico quarto: inter cæteros proximos ad illum magis inclinatur charitas, qui secundum rectam rationem magis

est amabilis. Hoc facile constat ex dictis; tum quia inclinatio charitatis est recta et honesta; tum quia qui secundum rectam rationem est diligibilior, est simpliciter etiam diligibilior; charitas autem, cum se accomodat objectis, eo modo ea diligit quo diligibilia sunt; quæ autem sint magis aut minus diligibilia, explicabitur disputatione nona, cum agemus de præceptis charitatis. Sed superest explicemus in quo consistat hic ordo: etsi enim dictum sit ex parte objectorum consistere in eo quod unum sit diligibilius altero, ex parte vero habitus in hoc quod magis ad unum quam ad aliud inclinet, tamen nondum est expositum quid significet istud magis; nam Petrus Soto consequenter diceret consistere in majori intensio, cum tamen re vera ita esse non possit.

10. *Quinta conclusio.* — *Probat quoad habitum, pro qua probatione vide in Metaphys., disp. 44, sect. 11, a num. 36.* — *Deinde quoad actum.* — Dico igitur quinto: per se loquendo, hic ordo charitatis non attenditur ex intensio, neque necesse est charitatem magis intensive inclinari in unum objectum, etiam in Deum, quam in alia, nisi fortasse quando ipsa intensio ad appetitionem revocari potest. Probat, nam si loquamur de habituali charitate, non est necesse illam in ordine ad diversa objecta esse inæqualiter intensam, quia tota sua intensio, et per omnes gradus potest inclinari ad Deum, verbi gratia, et proximum; quinimo impossibilis est hæc inæqualitas; nam, licet in aliis virtutibus acquisitis id non repugnet respectu diversorum objectorum partialium, tamen in charitate, saltem respectu Dei, et proximi, ut immediate propter Deum diligitur, non habet locum illa inæqualitas; quia, sicut necesse est, charitatem simul infusam ad diligendum Deum inclinare etiam ad proximum, ita necesse est charitatem auctam respectu unius, augeri etiam respectu alterius; alias si in hoc posset esse inæqualitas graduum, posset etiam intelligi aliquis gradus charitatis, qui inclinaret ad Deum, et non ad proximum, vel e contra, quod tamen plane falsum est; ergo inclinatio intensiva charitatis ad Deum et proximum æqualis est. Ex quo efficitur etiam in actu posse charitatem æque intense diligere proximum ac Deum. Patet, quia charitas potest habere actum sibi adæquatam circa quodcumque objectum suum; sed habet æqualem

intensionem habitualement in ordine ad Deum et proximum; ergo potest æquales actus elicere; et, ut ego puto, ita faciunt beati, quia perfectionis est operari, quantum possunt; imo et Deus eadem quasi perfectione intensiva se et nos diligit, licet se simpliciter, nos autem secundario.

11. *Probat amplius conclusio de non necessario ordine.* — Addo ulterius, quamvis charitas intensiori actu possit sæpe diligere Deum quam proximum (sicut potest actu Deum diligere, et non proximum, quia non pendet unus actus ab alio, nec intensio ab intensio), tamen interdum posse diligere intensius proximum, quam Deum, loquendo de actuali dilectione, quæ terminatur ad Deum, tanquam ad objectum quod diligit. Et ratio est eadem, quia actualis dilectio proximi potest esse sine actuali dilectione Dei; et similiter intensior dilectio proximi absque dilectione Dei tam intensa, siquidem homo libere exercet hos actus majori vel minori conatu, et inter objecta non est intrinseca connexio. Unde ulterius fit ut justus aliquando ex charitate ferventiori et intensiori actu diligit proximum, quam unquam Deum dilexerit; nam potest operari circa proximum secundum totam latitudinem habitus, etsi circa Deum non ita perfecte fuerit operatus; sicut potest quis intensiorem actum habere circa medium quam circa finem, præcipue si ex majori consideratione, vel aliunde juvetur ad magis conandum in appetitionem medii.

12. *Objectio prima.* — *Solutio prior.* — *Posterior.* — *Objectio secunda.* — *Solutio.* — Dices: charitas diligit proximum propter Deum; quomodo ergo potest majori intensio in eum ferri quam in Deum? sic enim amor hic inordinatus erit. Respondeo primum non esse inordinatum privative, quia non tenemur ad tantam intensiorem adhibendam in amore Dei; negative autem non esse ita perfectum, quia Deus intensius diligi potest. Secundo respondeo recte fieri posse, quia, licet Deus sit ratio diligendi, inde fit excellentiori aliquo modo amari, non intensiori; quia intensior actus circa aliquod objectum secundarium non semper oritur ex majori intensio circa primum, sed potest ex aliis causis proficisci, ut ex majori familiaritate, consuetudine, etc. Verum est tamen hoc amore proximi implicate et quasi in actu exercito amari Deum, quod alias dici solet amari *ut objectum quo*. Sed contra secundo, nam sequitur habitum charitatis posse magis intendi circa pro-

¹ Vide lib. 3 de Angelis, c. 6, a num. 7.

xinum, quam circa Deum, vel e contra, quia intenditur proportionaliter ad actus suos. Sed neganda est consequentia, nam per amorem Dei augetur habitus charitatis etiam circa proximum, et per amorem proximi circa Deum; nec isti actus propterea sunt æque boni aut meritorii; quia, licet uterque auget habitum in ordine ad Deum et proximum, non tamen æque auget; nam amor Dei auget secundum totam latitudinem actus, non ita vero amor proximi: quia non est ita perfectus, juxta dicta in materia de merito. Vide lib. 12 de Grat., cap. 20, num. 6 et 7.

13. *Ultima conclusio.* — Dico ultimo: ordo charitatis consistit in majori appetitione et æstimatione objectorum. Breviter ita expono. Nam charitas natura sua, ablata omni intensione, habet majorem connexionem cum uno objecto quam cum alio, propter majorem excellentiam ejus; unde fit etiam ut circa illa exerceat actus etiam diversæ perfectionis et naturæ; quod exemplo voluntatis explicatur, in qua nulla est intensio, sed est entitas indivisibilis, quæ tota inclinatur ad suum objectum, et tamen magis inclinatur ad Deum quam ad alia, et ad finem quam ad media; quia hæc propensio non est intelligenda omnino uniformis, sed quasi multiplex, pro varietate objectorum. Similiter charitas ad unum objectum inclinatur ex necessitate diligendum, ad aliud libere, ut patet in charitate Beatorum respectu Dei clare visi, et respectu aliarum rerum, quamvis ad utrosque actus tota sua intensione inclinatur; quia ille diversus modus non oritur ex intensione, sed ex diversa perfectione objectorum. Denique minima fides magis appetitive inclinatur ad suam veritatem, quam scientia intensissima ad suam, quia illa excellentia fidei fundatur in excellentia sui objecti; sic et charitas.

SECTIO V.

Utrum hic ordo positus sit consentaneus inclinationi naturali voluntatis.

1. *Resolutio questionis quoad objecta secundaria.* — *Verus questionis sensus.* — Hæc questio difficilis non est, si loquamur de ordine inter objecta secundaria inter se; clara est enim pars affirmans: nam voluntas magis inclinatur naturaliter ad se, quam ad alia creata, et inter alia ad ea quæ sunt magis rationi consentanea; neque etiam difficilis est, si comparatur Deus objectum primum cum

aliis, præter diligentem. Questio igitur est inter Deum et me diligendum: hic autem non est sermo an naturalis inclinatio attingat illud objectum, ad quod charitas inclinatur, atque adeo, an feratur in Deum, ut est objectum beatitudinis supernaturalis; sed tota questio est an, sicut charitas inclinatur ad diligendum Deum finem supernaturalem, plus quam me, ita voluntas inclinatur ad diligendum Deum finem naturalem, plus quam me.

2. *Prima sententia.* — *Primum argumentum.* — Prima sententia negat, et consequenter affirmat inclinationem charitatis non solum esse supra naturam, sed quodammodo contra. Ratio est, quia quicquid natura amat, amat ut sibi unitum, ut sumitur ex Aristotele, Ethic., c. 2: *Amabile bonum, unicuique proprium*, et lib. 8, c. 4, initio: *Amabilia ad alterum sumuntur ex amicabilibus ad se*; ergo quo magis est unum, magis amat; homo autem magis unitus est sibi; ergo, etc. Secundo, facilius se homo amat quam Deum, unde non indiget neque consuetudine, neque habitu. Tertio, magis adhæret homo amori sui, quam Dei; nam si esset necesse Deum aut me desinere esse, potius diligerem meum esse quam Dei, quia si sim, habeo aliquid bonum, etiamsi per impossibile Deus non sit; si autem ego non sum, licet Deus sit, nullum bonum habeo, quia fundamentum totius boni est ipsum esse.

3. *Prima conclusio, pro qua vide in simili, lib. 1 de Angelis, c. 5, n. 3.* — Dico tamen inclinationem charitatis esse supra naturam nostræ voluntatis, nullo tamen modo illi repugnare, atque adeo voluntatem nostram magis inclinare ad dilectionem Dei, quam sui ipsius. Ita D. Thomas, 2. 2, quæst. 26, art. 3, et ejus schola. Ratio est primo, quia præceptum de diligendo Deo super omnia est naturale, ut disp. 5, sect. 4, ostendam; ergo est conforme inclinationi naturali, saltem supremæ, ex D. Thoma, 1. 2, quæst. 94, ubi ostendit legem naturæ esse consentaneam inclinationi naturali; nam voluntas naturaliter inclinatur ad id, quod naturalis ratio dicitur; hæc vero dicitur Deum esse super omnia diligendum. Tandem voluntas inclinatur ad Deum ut ad finem ultimum, et non aliquid creatum; ergo magis ad Deum, quam ad cætera. Antecedens constat, quia solum Deus est verus ultimus finis voluntatis, ut alias ostensum est¹; naturalis autem inclinatio est ad verum ulti-

¹ In tractatu de Fine hominis, disp. 3.

mum finem. Consequentia probatur, quia maxima inclinatio naturalis est ad ultimum finem; primo, quia ille est per se maxime diligibilis; inclinatio autem naturalis, cum sit ordinatissima, est consentanea objecto. Secundo, quia ultimus finis est quasi ratio diligendi cætera; sicut enim a primo principio omnia procedunt, ita propter ultimum finem omnia appetuntur, etiam ipsum esse.

4. *Ad primum argumentum primæ sententiæ, in n. 2.* — *Ad secundum.* — *Ad tertium.* — Ad primum argumentum in contrarium respondetur, si particula illa, *ut*, in antecedenti dicat rationem diligendi, falsum est antecedens; alias tolleretur ratio veræ amicitiae, si homo omnia ad se referret, quod etiam in amicitia naturali et honesta falsum est: neque erendum est Aristotelem id sibi voluisse¹, sed solum id quod supra, sectione prima, dicebamus, in naturali amicitia, regulam et mensuram erga amicum esse illum amorem quem quisque habet erga seipsum; vel etiam voluit id quod jam dicam. Si vero particula *ut* tantum importet conditionem sine qua non, verum est antecedens; nullus enim diligit alium, qui non aliquo modo ad se pertineat; sed negatur consequentia; teneret autem, si cætera essent paria: Deus autem multo est amabilior. Ad secundum respondetur, naturalem amorem esse faciliorem et juveniorem; et ita est in anima separata, et fuisset in statu originalis justitiæ; jam vero, propter impedimentum et interiores inclinationes aliquo modo contrarias, et imperfectam cognitionem, aliquo modo difficilis redditur usus hujus naturalis inclinationis. Ad tertium, magis bonum meum esse Deum, quam ego sim mihi; nam, licet sit Deus alius a me, tamen est naturale bonum, a quo et ego, et cætera dependent. Unde simpliciter magis appetibile mihi est quod Deus sit, quam quod ego sim, quia hoc est simpliciter melius, magisque rationi consonum; posita autem illa hypothesi impossibili: *Quod si possem ego esse, non existente Deo, præferre possem meum esse divino.* Respondetur, posito impossibili, quodlibet sequi; nam illo dato, Deus non esset Deus, nec naturale bonum; unde nihil inde sequitur absolute et simpliciter, quia absolute Deus est bonum naturale. Neque vero inde fit Deum nunc amari præcise propter ea bona quæ hominibus communicat, sed propter bonitatem,

quæ talis est, ut sola sit causa et principium totius bonitatis.

DISPUTATIO II.

DE ACTU CHARITATIS.

De natura et varietate actuum charitatis in hac disputatione agendum est; nam quamvis hæc virtus, seu habitus sit unus specie, imo unus numero in quolibet homine, ad multos tamen actus specie diversos inclinatur, quæ doctrina maxime in virtute per se infusa probari debet, qualis est charitas. Quæ sicut potentiæ assimilatur, in eo quod det simpliciter posse operari, ita et in hoc quod, una cum sit, multos etiam specie actus eliciat.

SECTIO I.

Utrum amor Dei et proximi sit actus charitatis.

1. *Prima conclusio.* — Dico primo, amare Deum propter seipsum esse proprium actum a charitate elicitum. Intelligendum est semper hujusmodi actum elici debere ex motivo charitatis; quare conclusio hæc nota est ex dictis. Additur illa particula *propter se*, ut excludatur is amor, quo amatur Deus ut bonum nostrum; nam licet sit honestus, non est tamen a charitate elicitus, ut ex materia de spe constat¹: indicat autem illa particula præcipue causam formalem, propter quam Deus ex charitate amatur, quæ est bonum Dei, sistendo in illo; unde etiam importat finalem causam negative magis quam positive; amatur enim Deus ex charitate, tanquam finis ultimus cui bonum volumus, ad nullum alium finem et commodum hoc referendo. Addit etiam D. Thomas² et reliqui etiam Theologi posse particulam illam per causam efficientem explicari etiam negative, quia Deus amatur propter bonitatem quam a se habet, id est, non ab alio.

2. *An amor Dei, ut sit charitatis, debeat esse super omnia.* — *Vide lib. 1 de Grat., c. 30, et lib. 2, c. 15.* — *Esse amabile confertur primario a gratia, secundario a charitate, de quo auctor, lib. 6 de Grat., c. 13.* — Quæres an hic amor, ut sit charitatis, oporteat esse super

¹ Disp. 1, sect. 3. Vide etiam lib. 2 de Grat., c. 13, n. 24.

² D. Thomas 2. 2, q. 27, art. 3.